

le byste tak například mohli nazvat Čchen ta-ke, což znamená „starší bratr Čchen“. Považuje se to za přátelské a zdvořilé gesto. Kapitola sama o sobě je způsob, jakým Číňané reagují na komententy. Přijmout pochvalu rovnou a bez okolků totiž nepatří k dobrému vychování. Od Číňana se očekává, že poklonu odmítne a bude předstírat, že si ji nezasloužil. Když se například budete snažit Číňanovi pochválit jeho angličtinu, pravděpodobně uslyšíte v odpovědi něco jako „ale vůbec ne“ nebo „ve skutečnosti moc dobrá není“. A záporná odpověď na jakoukoliv otázku? To snad raději ani s Číňanem nezkoušejte. Ta je totiž považována za velice nezdvořilou – mlčení sděluje totéž, co přímé odmítnutí, ale je pro všechny záležitostně méně trapné.

Zvláštní paradox: tolik zdvořilosti, a přitom v Číně nefungují občanská sdružení a dobročinné nadace. A co netečnost k žebračům na ulici? Je to krutost a cynismus? Nikoliv. To jen Číňané nepocítují žádné společenské povinnosti vůči osobám (a organizacím), které neznají!

Představme si hypotetického českého pana Nováka. Poslední dobou cvičí brzy ráno před domem na zahradě nebo v parku čínskou gymnastiku – tchaj-čchi. Když mu něco chybí, navštíví vujie kromě obvyklé polikliniky někdy i tu novou kliniku tradiční čínské medicíny v Praze. Také rekonstruoval dům, má nové auto a vůbec si začal nějak víc dopřávat. Prý začal dovážet zboží z Číny a jeho obchodu se daří. Jeho starší syn nečávnou odletěl do Pekingu, kde pracuje v čínské pobočce jedné české firmy. A mladší syn zrovna včera říkal, že na Vysoké škole ekonomické v Praze se prý vyučuje čínština jako volitelný předmět a noví zájemci již několik let převyšují kapacitu učebny... V novinách, časopisech i v televizi se často mluví o komunistické Číně a jejím kapitalistickém hospodářství, které každoročně roste o více než osm procent. Je za tím vším pouze šílené pracovní tempo ve spartánských životních podmínkách a nesmírná houževnatost? A když jsou Číňané navíc tak dobří obchodníci, jak s nimi lze úspěšně jednat? Jde to? – přemýšlí český pan Novák. Samozřejmě že to jde. Neschovávat hlavu do písku je prvním nezbytným krokem. A ostatní záleží na okolnostech. A také na ochotě vést dialog, na vůli porozumět odlišnostem.

příběhy

I země mají své nelehké příběhy...

Ivana Bakašová

Chceme-li vyvolat diskusi o současné Číně, nelze pominout kontroverzní otázku Tibetu a Tchaj-wanu. Zatímco jedna země je už několik desítek let nedobrovolnou součástí Čínské lidové republiky a pokračuje v ní proces „počínštinování“, druhá je s novodobou historií Číny spojena snad ještě těsněji.

Autorka obou následujících statí, sinoložka Ivana Bakašová (1939) se specializuje na moderní dějiny Číny. Vydala řadu publikací o Číně a Tchaj-wanu (např. Čína ve XX. století, 2.díl, 2001, Taiwan – jina Čína, 2004, aj.). V současné době se věnuje práci v předsednictvu Česko-čínské společnosti a publikuje v časopise ČCS Fenix.

Příběh Tibetu aneb Hříčka v rukou velmocí

Chápu emoce vyvolané obavou o osud tibetského duchovna a tibetské vylučnosti vůbec, ale vadí mi neserióznost při práci s historickými daty. Prožila jsem větší život v době, kdy byla historiografie považována za služku ideologie. Proto jsem citlivá na všechno, co mi připomíná, že jsme se tohoto zlovyklu úplně nezbavili a stavíme sami sobě ideologické mantinely, ačkoliv nás k tomu nikdo nenutí.

Náprava jmen

Nejde mi o obhajobu čínské politiky v Tibetu. I z vlastní zkušenosti víme, že soužití různých etnik v jednom státě nebývá bezkonfliktní. O to větší iluzí by bylo předpokládat, že může

a východní Asii hranice států podobně vágní roli jako hranice států ve feudální Evropě. Území *Říše středu* se po celá staletí paradoxně rozšiřovalo většinou ne v důsledku vlastní agrese, ale v důsledku agrese zvenčí. Agresori, kteří zemi ovládli, se v následujících letech „sinizovali“, to znamená, že se rozprýlili v majoritním chanském etniku a své původní území dali *Říši středu* „darem“. Tímto způsobem se *Říše středu* rozšířila například ve 13. století o Mongolsko, v 17. století o Mandžusko atd.

V době příchodu evropských kolonizátorů byla *Říše středu* obklopena satelitními státními útvary, které vůči ní byly v těsnější či volnější závislosti. Tibet byl jedním z nich. Jeho závislost se datuje od 13. století, kdy Mongolové ovládli větší část východní Asie včetně dnešní východní Číny a Tibetu. Mezi tibetským duchovenstvem a mongolskými světskými vládci se vyvinul zvláštní vztah *patrona a jeho lamy*, založený na společném vyznání tantrického buddhismu (zvaný též lamáismus). Tantrický buddhismus vyznávali i Mandžouvé, kteří v 17. století přestěhovali své hlavní město ze severovýchodu do Pekingu a založili dynastii Čching, ovládající celou obrovskou říši až do roku 1911. Mandžuský dvůr udržoval ve Lhasě úřad dvou ambasadů (místodržících) až do rozpadu impéria.

Pro specifický vztah mezi jednotlivými východoasijskými etniky neexistuje v Evropě obdoba. Používá se pro něj uměle vytvořený termín *vztah suzerénní závislosti*. Na začátku minulého století byl centrální Tibet v *suzerénní závislosti* na mandžuské dynastii Čching.

Ve druhé polovině 19. století přinutily evropské mocnosti mandžuský dvůr podepsat celou sérii nerovnoprávných smluv, mimo jiné i smluv hraničních. Vně hranic *Říše středu* se ocitly mnohé země a oblasti, které byly v tradiční sféře jejího vlivu – sever Vietnamu, část Barmy, Korea, Mongolsko severně od Gobi a další. Centrální Tibet zůstal uvnitř takto vymezené hranice.

V roce 1912 vzniká Čínská republika, která hranice vymezené nerovnoprávnými smlouvami akceptovala. A v roce 1949 tyto zděděné hranice až na malé výjimky potvrdila novými smlouvami i Čínská lidová republika.

Když Velká Británie koncem 19. století zpochybnila příslušnost centrálního Tibetu k mandžuskému impériu, nebyla motivována zájmem o sebeurčení tibetského národa, ale vlastními zájmy obchodními a strategickými. Tibetané své území bránili

být bezkonfliktní soužití dvou tak rozdílných etnik, jako jsou Tibetané a Chanové (*Chan* je správný název pro národnost, kterou nesprávně označujeme jako *Čťaně*). Tím, že ignorujeme fakta, která se nám nehodí, a historii přizpůsobujeme výkladu, který je právě v módě, škodíme především sami sobě.

Starověký filosof Kchung-c', kterého známe pod jménem Konfucius, šířil zásadu, že nedorozumění ve společnosti lze odstranit nápravou jmen. Asi to neplatí stoprocentně, ale v některých případech jistě. Jedno jméno jsme již „napravili“ v předcházejícím odstavci: *Čťan* je označení státní příslušnosti. Národnost čínská neexistuje. Majoritní etnikum žijící v ČLR se jmenuje *Chan* – podle dynastie, během jejíž vlády se toto etnikum zformovalo. Druhé jméno, které se pokusím „napravit“, je jméno *Čína*. O státních celcích, které se kdy nacházely zhruba na území dnešní ČLR, hovoříme běžně jako o Číně, přestože po mnohá dlouhá období byl tento prostor ovládán cizinci, například ve 13. století Mongoly, od 17. století Mandžuy apod. Hovořit o impériích, která v té době vládla východní Asii jako o Číně, je ahistorické. Daleko přesnější je termín *Říše středu*, což je, mimochodem, přesný překlad čínského názvu pro Čínu.

Abychom si dobře rozuměli, je třeba „napravit“ ještě třetí pojem, a tím je pojem *Tibet*. Většina z nás považuje za Tibet území severně od Himálaje, známé jako centrální Tibet, případně Vnější Tibet (terminologie propagovaná britským delegátem na konferenci v Simle 1914), které se víceméně kryje s územím dnešní Tibetské autonomní oblasti (TAO). To je zásadní omyl. Etnický nebo, chcete-li, historický Tibet je podstatně větší. Zabírá téměř jednu čtvrtinu území ČLR (velká část tohoto území je celoročně neobyvatelná), ale kromě toho i Bhútán a Sikkim a nezanedbatelné území severního Nepálu (až téměř ke Káthmándú) a severní Indie.

Co způsobilo, že chápeme pod jménem Tibet jenom jeho menší část? Kdo Tibet v našich představách vrátil do omezeného prostoru dnešní Tibetské autonomní oblasti?

Britsko-tibetská zápletka

Současnou hranici Tibetské autonomní oblasti nestanovili Čťané, jak se u nás obecně předpokládá, ale Britové.

Až do příchodu evropských mocností hrály v centrální

a plukovník Younghusband si cestu do Lhasy doslova prostrlel. Když byla 7. 9. 1904 podepisována britsko-tibetská smlouva, stály při stěnách audienční síně Potály dvě stovky britských vojáků s nabírnými mušketami. (To není údaj z pekingských zdrojů, ale z oficiální historie Tibetu, jejímž autorem je tibetský historik z okruhu dalajlamy.)

Při snaze vybudovat si na „střeše světa“ výhodné strategické pozice se Velká Británie inspirovala příkladem carského Ruska, kterému se podařilo využít zmatků po pádu mandžuského dvora a v roce 1911 iniciovat vznik formálně nezávislého, ve skutečnosti na Rusko zcela odkázaného mongolského státu severně od pouště Gobi. Podobně jako nemělo carské Rusko zájem o část Mongolska jižně od Gobi, z jeho směru obtížně přístupnou, neměli Britové zájem o část Tibetu severně od Čchingchajské náhorní plošiny, neboť byla naopak těžko přístupná z jejich směru. Na přelomu 19. a 20. století neusilovali o samostatnost celého Tibetu, ale jen o samostatnost té části Tibetu, o kterou měli zájem (jižní části etnického Tibetu měli Britové pod kontrolou poté, co rozšířili sféru svého vlivu o severní Indii a Nepál). Toto území nazvali Vnější Tibet (analogicky k Vnějšímu Mongolsku) a vymezili jeho severní hranici, která je až na výjimky severní hranicí dnešní Tibetské autonomní oblasti.

O osudu centrálního (Vnějšího) Tibetu měla rozhodnout konference, která se konala v roce 1914 v indickém městě Simla za účasti zástupců Velké Británie, Čínské republiky a vlády ve Lhasě. V druhém článku dohody, která byla v Simle parafována, ale nikdy nebyla ratifikována, se píše: „... vlády Velké Británie a Čínské republiky uznávají, že se Tibet nachází pod *suzerenností* Číny a uznávajíce zároveň autonomii Vnějšího Tibetu se zavazují respektovat celistvost země...“ Článek třetí též dohody žádá od vlády v Pekingu, aby „uznala zvláštní zájmy Velké Británie ... s ohledem na zeměpisnou polohu Tibetu.“

Zúčastněné strany se na konferenci v Simle na definitivním řešení nedohodly, konference byla přerušena. Z důvodu nervozity Velké Británie, která musela řešit mnohem naléhavější problémy v Evropě, návrh dohody ze Simly parafovali a pečeti opatřili pouze představitel vlády ve Lhasě a britský zmocněnec. Parafovaná dohoda třetí zúčastněné strany, pekingské vlády, na dokumentu chybí. Měsíc po přerušení konference v Simle vypukla válka v Evropě a po válce přestalo být rusko-britské soupeření o strategické

pozice ve Střední Asii aktuální. Právní status Vnějšího Tibetu se už nikdy znovu neřeší.

Z hlediska mezinárodního práva, jak je uplatňováno na Západě, je tedy možné dojít k jedinému závěru: pravdu nemají ani ti, kdož tvrdí, že byl centrální Tibet na Číně vždycky nezávislý, ale ani vláda v Pekingu, když tvrdí, že centrální Tibet byl od nepaměti součástí Číny. (Vláda ČLR neakceptuje ani termín *suzerenita*.)

Odpověď na otázku, zda centrální Tibet má, či nemá být závislý na Číně, je nutno hledat jinde, nikoli v dávné historii.

Alibismus mezinárodního společenství

V období let 1911–1949 byla situace v Číně mimořádně složitá. Země šla z války do války a vzdálený, těžko přístupný Tibet byl na okraji zájmu ústřední vlády, ne-li přímo mimo něj. Po celé toto období se centrální Tibet vyvíjel samostatně – stejně jako i mnohé jiné, především okrajové části země.

Dalajlama, kterého inspiroval hospodářský pokrok vnášený do sousední Indie Velkou Británií, se pokusil centrální Tibet modernizovat. Jeho reformy se však setkaly s odporem velké části tibetského duchovenstva. Na protest proti dalajlamovým reformám odešel pančhenlama do Amda (část etnického Tibetu nacházející se v provincii Čching-chaj), kde setrval až do vypuknutí války s Japonskem.

V letech 1946–1949 prožila Čína poslední válečný konflikt, občanskou válku mezi komunisty a Kuomintangem. Kuomintangská vláda utekla na Tchaj-wan, fronta se rozpadla a Čínská lidově osvobozená armáda pokračovala v pochodu do dalších, válkou dosud nezasazených provincií. Pekingská vláda deklarovala úmysl obnovit jednotu státu v hranicích z roku 1912, kdy vznikla Čínská republika. Centrální (Vnější) Tibet se nacházel uvnitř takto vymezeného území.

Když komunistická vláda v Pekingu deklarovala úmysl rozšířit jurisdikci na centrální Tibet, obrátil se kašag (ministrská rada) ve Lhasě o pomoc k Radě bezpečnosti OSN. Ta požádala o stanovisko vládu Velké Británie, která byla považována za největší evropského znalce tibetských poměrů. Britské ministerstvo zahraničí v souladu s historickou skutečností odpovědělo, že právní postavení Tibetu není dořešené a že by OSN v této věci

neměla zasahovat. Na základě tohoto sdělení bylo projednávání tibetského otázky v OSN „odsunuto“. Tím, že se OSN od tibetské otázky v roce 1950 distancovala, dala vládě ČLR zelenou k „mírovému osvobození Tibetu“.

Použití slovo „osvobození“ opravňovala vládu ČLR v jejích očích skutečnost, že se v tibetsko-britských smlouvách z počátku 20. století často opakuje teze o zahraničněpolitické podřízenosti Tibetu Velké Británii a o právu Velké Británie přisvojit si v Tibetu „zvláštní práva“ vzhledem k jeho strategické poloze.

Zrada na pokračování

V zájmu historické pravdy je třeba připomenout i další fakta, která se v současné době z pochopitelných důvodů nepřipomínají. Krátce po vzniku ČLR vypukla válka v Koreji. Hrozilo, že ČLR, SSSR a jejich satelitní vytvoří blok, který bude představovat hrozbu pro ostatní svět. USA kolem tohoto bloku budovaly okruh vojenských základen, některé i v těsné blízkosti tibetských hranic. Verbovaly Tibetany do dobrovolnické armády: „V roce 1957 začaly Spojené státy prostřednictvím CIA podporovat ozbrojený odpor Tibetanů... Jistě k tomu měly USA své mezinárodní politické důvody, ale v samotném Tibetu musel tento krok splnit úlohu zásadní morální podpory“ (Shakabpa, T.W.D.: *Dějiny Tibetu*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2000.). Tibetané, povzbuzeni propagandou a středě dotování, pak podnikali diverzní akce proti čínským konvojům i proti čínským funkcionářům nebo jejich tibetským příslušným. O tom, že tyto akce dostávaly koncem padesátých let podobu nevyhlášené války, svědčí i četné důkazy, které je možno nalézt v u nás vydávaných publikacích psaných z výrazně protičínských pozic. Výcviku tibetských dobrovolníků, zejména letců a radiistů, se účastnil i Tchaj-wan. Kuomintangská vláda na Tchaj-wanu viděla v této aktivitě možnost otevřít v případě útoku na pevninu druhou frontu na západě. Vláda na Tchaj-wanu však hájila celistvost čínského území stejně jako vláda v Pekingu a dostávala se do rozporu s americkou propagandou, která v tibetských dobrovolnících živila myšlenku nezávislého Tibetu. V důsledku toho docházelo i ke střetům mezi různě orientovanými skupinami tibetských dobrovolníků. Vláda ČLR se rozhodla na jaře 1959 vyslat do Lhasy armádu, aby zabránila

la aktivitám inspirovaným Amerikou. Vypuklo povstání, které čínská armáda tvrdě potlačila. Dalajlama opustil Tibet – a s ním i tisíce Tibetanů.

V sedmdesátých letech minulého století se ve světě podstatně změnila situace. Blok SSSR–ČLR se rozpadl v důsledku ideologické roztržky, ČLR se stala členem OSN a uznala ji většina států světa. Vojenské základy v Nepálu ztratily své opodstatnění a byly zrušeny. Tibetská dobrovolnická armáda se bez podpory ze zahraničí rozpadla. Místo materiální pomoci je od té doby obráncům nezávislého Tibetu poskytována pomoc morální. Ta sice může vytvořit podmínky pro jeho řešení.

Podstatou problému není to, že podstatná část historického Tibetu zůstala uvnitř Číny, ale to, že Tibet se stal podobně jako jiné malé země od konce 19. století hříčkou v rukou velmocí, mnohokrát byl zneužit a mnohokrát zrazen. Na neblahém osudu obyvatele centrálního Tibetu se podepsala nejen Čína, ale i Velká Británie a USA.

Spor o Tibet pokračuje

Číňané jsou velmi citliví na problém nedělitelnosti státu, což má své historické kořeny.

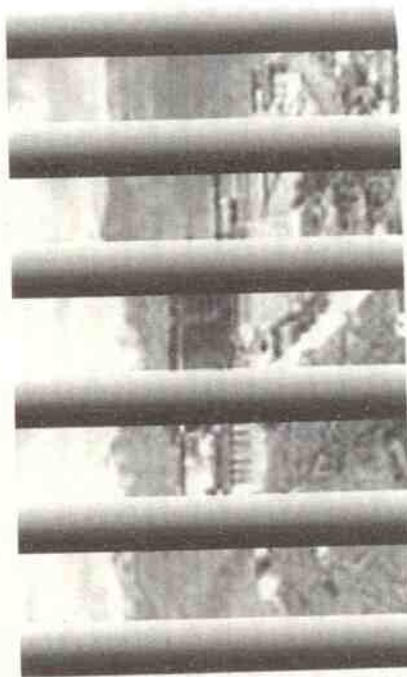
Kdykoli se kterákoliv vláda, která ovládala *Ríši středu*, smířila se zmenšením území, znamenalo to příznání slabosti, ztrátu tváře. To není specifikum myšlení politické elity, která je dnes v Pekingu u moci. Je to výraz čínského mentality vycházející ze zcela jiné dějinné zkušenosti, než jakou máme my. Jak silná je kulturní tradice, která chápe dělení státu jako fatální chybu, jsem si uvědomila, když jsem sledovala, jak hluboko jsme klesli v očích obyčejných Číňanů, když jsme souhlasili s rozdělením Československa. Stěží se dá předpokládat, že by vláda ČLR zvláště nyní, kdy aspiruje na členství v klubu světových mocností, přiznala slabost tím, že by připustila osamostatnění části svého území.

S odtržením Tibetu od Číny by se obrůžně smířovala i vláda v Tchaj-peji. (Stojí za zmínku, že na rozdíl od ČLR, která nezávislost Vnějšího Mongolska akceptovala v roce 1949, se vláda v Tchaj-peji smířila se skutečností, že Mongolská republika už nepatří Číně, až v roce 2000!) Spor o Tibet je na Tchaj-wanu

sledován a komentován pochopitelně z protipekingských pozic, nicméně tisk zdůrazňuje, že dalajlama neřádá pro Tibet nezávislost, ale autonomii. Již několikrát (pokud vím naposled v souvislosti s komentářem o přijetí dalajlamy kancléřkou Merkelovou v lednu 2008) se v tchajwanském tisku objevila fotografie dalajlamy, který pod obrazem Sunjatsena („otce čínské revoluce 1912“) prohlašuje, že neřádá nezávislost. Fotografie pochází z dubna 2001, kdy měl dalajlama projev na toto téma před legislativním dvorem (parlamentem) v Tchaj-peji.

Otazník nad budoucností

Ačkoliv jezdím do Číny často a byla jsem mnohokrát v nejrůznějších částech Tibetu, nejsem schopná udělat si na věc zcela jednoznačný názor. Tibetské přírodní i duchovní prostředí je jedinečné a je otázka, jak se dokáže vypořádat nejen s čínskou invazí, ale i s invazí přetechnozovaného globalizovaného světa 21. století.

koláz Jiří Jirásek: Tibet olympijský

Jako by již byly všechny stránky života v Číně zpolitizované – totiž v centru pozornosti a pod bedlivým dohledem vládců.

John K. Fairbank: Dějiny Číny

Příběh Tchaj-wanu

Ivana Bakošová

Díky tomu, jak o Tchaj-wanu informují média, převládá v našich představitelích názor, že si většina obyvatel ostrova přeje okamžitě prohlášení nezávislosti a že tomu brání pouze Peking, který Tchaj-wan považuje za svou „odpadlicíkou provincii“. Je to představa jednoduchá a zdá se i logická. Ale je správná?

• • •

Pootvěřené dveře

Letos v lednu se na Tchaj-wanu konaly volby do legislativního dvora (obdoba parlamentu), v nichž přesvědčivě zvítězila strana Kuomintang (KMT), tedy strana importovaná z pevniny usilující o to, aby dveře pro případné budoucí sjednocení zůstaly otevřené. Obsadila 81 ze 113 křesel, zatímco Demokratická pokroková strana (DPS), zdůrazňující tchajwanskou identitu, obsadila jen 27 křesel.

I když výsledky voleb ovlivnil v neprospekch DPS nový volební zákon, příčiny její porážky jsou mnohem hlubší. Kuomintang by zvítězil, i kdyby se volilo podle původního systému. Analýzy volebních výsledků překvapivě ukazují, že DPS ztratila kredit především u mladých voličů, protože „zdůrazňování národní identity a etnické výlučnosti oslovuje pouze starší voliče. Mladí na to neslyší.“ (*Tchaj-wan Journal 25.1.2008*) Překvapivý je i postoj domorodých obyvatel ostrova. Jde o zlomek populace, o potomky těch, kdo žili na ostrově před imigrací z pevniny. Právě na jejich etnické odlišnosti staví DPS svou argumentaci. Pro domorodé obyvatele bylo v legislativním dvoře vyhrazeno šest křesel. DPS nezískala ani jediné.

Někteří komentátoři, především v USA, kteří jsou zvyklí posuzovat podobné konflikty jedine optikou poměru vojenské síly, vidí příčinu nechuti obyvatel ostrova rozhodnout se pro definitivní odtržení od pevniny ve strachu z vojenské hrozby Pekingů. Může to být jedna z příčin, ale rozhodně ne jediná.

Na výsledcích voleb je pozoruhodné, že tak jednoznačně zvítězila strana, která čtyřicet let udržovala tchajwanskou společ-

nost v podmínkách tvrdé totality. Otázka, proč se tato strana těší tak vysokému stupni přirozené autority, by mohla být námětem zajímavé sociologické studie. Větší pozornost, než se mu dostává, by si zasloužil i syn generála Čankajška Ťiang Ťing-kuo (Chiang Ching-kuo), po otcově smrti předseda ústředního výboru Kuomintangu a prezident Čínské republiky na Tchaj-wanu, který systémem výlučné moci jedné politické strany v padesátých letech zkonstruoval, a o necelých čtyřicet let později inicioval jeho úspěšnou demontáž.

Abychom si alespoň částečně přiblížili vztah obyvatel ostrova ke Kuomintangu a k čínské pevnině, nezbývá než si stručně připomenout základní fakta z novodobé historie ostrova.

Osmatřicet let výjimečného stavu

Vedoucí osobnosti Kuomintangu v čele s Čankajškem se na Tchaj-wan, který byl s výjimkou japonské okupace od roku 1885 jednou z čínských provincií, přeplovily spolu se dvěma miliony vojáků po prohrané občanské válce koncem roku 1949. Největší město Tchaj-pej prohlásily prozatímním hlavním městem Čínské republiky a čtyřem milionům starousedlíků vnučily režim „kuomintangského poručnictví“. Kromě Kuomintangu byly sice povoleny ještě dvě další politické strany, ale ty byly zcela závislé na kuomintangské hegemonii, stejně jako strany Národní fronty, jak to známe z vlastní historie. Kuomintangský režim se i v jiném podobal režimu, jaký vládl čtyřicet let u nás. Podobnost není náhodná, i Čankajšek se učil v Moskvě. Již ve dvacátých letech minulého století, kdy byl SSSR jediným přítelem jihočínské kuomintangské vlády v Kantonu, pochopil Čankajšek přednosti režimu založeného na totalitní moci jedné politické strany a všudypřítomné tajné policie a svého prvorozedného syna Ťiang Ťing-kuo poslal studovat na vojenskou politickou akademii v Moskvě. Tomu se pak na Tchaj-wanu naskytla příležitost uvést tento režim do praxe. Následky totalitní moci Kuomintangu byly umocněny tím, že na Tchaj-wanu platil výjimečný stav (byl zrušen až v roce 1987), všechny projevy nesouhlasu s politikou vlády byly kvalifikovány jako rozvracení státu a jejich původci souzeni vojenským soudem. Údaje o počtu politických vězňů a popravených nejsou známé, ale tchajwanské gulagy, umístěné na nehostinných ostrovech jihovýchodně od

Tchaj-wanu, se dnes staly turistickou atrakcí (podobně jako v Rusku).

Způsob, jakým Kuomintang ovládal tchajwanskou společnost, byl mnohem tvrdší, než totalita u nás. Navíc byla tchajwanská společnost rozpolcená. Potomci starousedlíků a přistěhovalci po roce 1949 tvořili dvě nesourodé složky, které našly společný jazyk teprve s odstupem dvou až tří generací. Pokud se formovala nějaká opozice, tedy jen v zahraničí.

Změna reprezentace na mezinárodní scéně

Tchaj-wan měl oproti zemím východní Evropy tu výhodu, že se jeho ekonomika vyvíjela nezávisle na ideologii. Spojené státy poskytl Tchaj-wanu hospodářskou pomoc, která mnohonásobně převýšila pomoc poskytnutou kterékoli jiné oblasti. Navzdory společenskému napětí rostla životní úroveň, Tchaj-wan zažil populační explozi, mladým lidem se dostalo kvalitního vzdělání, často v zahraničí. Jelikož základní podmínkou společenské kariéry bylo členství ve straně, mladí lidé vstupovali do Kuomintangu, rozšiřovali jeho členskou základnu a zároveň ho ideologicky rozměňovali a „tchajwanizovali“.

Zatímco katalyzátorem destrukce totalitních režimů ve východní Evropě bylo špatné fungující hospodářství, katalyzátorem destrukce totalitní moci Kuomintangu byla jeho zahraniční politika.

Na začátku sedmdesátých let přestala OSN ignorovat existenci Čínské lidové republiky, reprezentanta Tchaj-peje v křesle představitele Číny vystřídal zástupce pekingské vlády a čím dál více diplomatů stěhovalo úřady z Tchaj-peje do Pekingu. Pro Kuomintang to znamenalo nejen ztrátu mezinárodní prestiže, ale především ztrátu prestiže ve vlastní zemi. Mocenské nástroje, jejichž pomocí nutila kuomintangská vláda tchajwanskou společnost k poslušnosti, se stávaly nefunkčními. Už nebylo možné tvrdit, že vláda v Tchaj-peji reprezentuje celou Čínu a že se v dohledné době s mezinárodní pomocí vrátí na pevninu. Obyvatelům ostrova bylo třeba dát jinou perspektivu.

Jedinou možností, jak zabránit vnitropolitické krizi, bylo přiznat realitu a přizpůsobit se jí.

Tchajwanská „perestrojka“

Zásluha Čankajškova syna Ťiang Ťing-kua spočívá nejen v tom, že vycítil, kdy se jím vytvořený totalitní model společnosti přelil, ale především v tom, že měl odvahu i schopnost s tímto režimem skoncovat. Ťiang Ťing-kuo inicioval reformy, které popřely dosavadní ideologická dogmata a otevřely cestu k postupné demokratizaci tchajwanské společnosti. Reformovat tchajwanskou společnost znamenalo změnit strukturu zákonodárné i výkonné moci tak, aby reflektovala zájmy obyvatel ostrova, změnit koncepci armády, jejímž cílem nemá být útok na pevninu, ale obrana ostrova; vymazat dělicí čáru mezi starousedlíky a přistěhovalci a přimět Kuomintang, aby se vzdal výsadního postavení jediné vládnoucí politické strany.

Přestože se mohl opírat o autoritu svého otce, neměl Ťiang Ťing-kuo snadnou pozici. Musel překonat odpor ochránců ideologické čistoty ve vedení strany, veteránů občanské války, kteří se těžko smiřovali s myšlenkou, že definitivně prohráli. Chtrěli dožít v představě, že občanská válka v roce 1949 neskončila a že se jednou na pevninu vrátí jako vítězové. Nedokázali pochopit, že mladá tchajwanská generace, a to včetně dětí přistěhovalců, o takovou perspektivu nestojí. O to větší díl prozíravosti a odvahy je třeba přičíst Ťiang Ťing-kuovi, který i přes odpor většiny tehdejšího stranického vedení vyzval v kritickém roce 1970 k diskusi o slabinách kuomintangského režimu. Také tato fáze tchajwanské transformace nám připomíná mnohé, co známe z domácího prostředí. Vypovídající je i to, že pro účely ideologické diskuse byla nejlépe použitelnou vrstvou společnosti na Tchaj-wanu – stejně jako u nás – vysokoškolská mládež a mladá společenskovědní inteligence. Také diskuse na stránkách *Univerzitního časopisu* se týkala problémů, které nám mnohé připomínají: příliš dlouhé podlačování svobody vede ke stagnaci myšlení a k omezování tvůrčích sil osobnosti. Svoboda projevu, zvláště na akademické půdě, neohrožuje bezpečnost státu. Vláda by měla změnit dosavadní politiku „hledání pokroku ve stabilitě“ ve „hledání stability v pokroku“. Nezbytným prostředkem řešení společenských problémů je svobodná diskuse...

Až příliš tolerovaná opozice

Diskuse vyvrcholila publikováním prvního systematicky formulovaného návrhu společenských reform, které měly spočívat v omlazení stranického a státního aparátu, ve snížení výdajů na zbrojení a na zahraniční reprezentaci, v odstranění korupce, zefektivnění administrativy, založení opoziční strany, omezení moci tajné policie, zrušení cenzury... O tom, že demontáž kuomintangské totalitní moci nebyla snadná, svědčí skutečnost, že se první konkrétní výsledky dostavily až v září 1986. Byl jím vznik opoziční Demokratické pokrokové strany (DPS).

Pro pochopení současného vztahu obyvatel ostrova k této politické straně je nutné připomenout, že DPS nevznikla jako výsledek revolvy proti Kuomintangu, ale naopak po dohodě s reformátory uvnitř kuomintangského vedení. Svědčí o tom jednak to, že k založení DPS došlo v době, kdy ještě platil zákon o výjimném stavu a kdy i mnohem menší prohřešky měly fatální následky. Pro dosud bezpartijní politiky, kteří se rozhodli sloučit svá seskupení do politické strany s opozičním programem, to proběhlo k údivu všech pozorovatelů bez následků. Druhým dokladem politické dohody je to, že zakládající sjezd DPS se nekonal v ilegaltitě, ale všem na očích – v pompězním hotelu *Tchaj-wan* v centru Tchaj-peje, v budově, kde se tradičně konají všechny velké akce Kuomintangu včetně jeho sjezdů.

DPS je v zahraničí chápána jako strana, která programově usiluje o definitivní separaci ostrova. Analýzy jejich volebních výsledků od počátku devadesátých let do současnosti však dokazují, že pokaždé když se ve straně prosadila skupina, která měla na osamostatnění radikálnější názor, klesly stranické preference a naopak.

Nezrušitelné vazby

Nedávný vývoj na Tchaj-wanu dokazuje, že vazby obyvatel Tchaj-wanu na čínskou pevninu jsou silnější, než se většina komentátorů v zahraničí domnívá. Téměř všichni obyvatelé Tchaj-wanu, nejen potomci přistěhovalců z roku 1949, mají své kořeny na pevnině. Ve své většině proto přivítali anulování zásady „tříkrát ne“ (ne kontaktům, ne rozhovorům, ne kompromisům), které padlo na XIII. sjezdu Kuomintangu v roce 1988, a aktivně navazují zpřetřhané kontakty s pevninou, nejen rodinné, ale i institu-

cionální. Viditelné je to na příklad u náboženských organizací. Tchajwanští taoisté i buddhisté se aktivně účastní akci pořádaných náboženskými organizacemi na pevnině, investují do obnovy kulturních památek na pevnině apod. I přes diplomatické zábrany se Číňané z obou břehů setkávají na mezinárodních akcích. Ze všeho nejdůležitější však jsou styky hospodářské. ČLR vytvořila pro tchajwanské investory mimořádné výhodné podmínky, zvláště v pobřežních provinciích, odkud pochází většina předků dnešních obyvatel Tchaj-wanu. Čínský trh představuje neomezené odbytí pro tchajwanské výrobky. Tchajwanští podnikatelé mají na pevnině výhodu stejného jazyka a stejné mentality. Pod tchajwanského tisku vyvíjí hospodářskou aktivitu na pevnině přes milion tchajwanských firem a soukromých podnikatelů.

Co si „ostrované“ doopravdy přejí?

Tchajwanci si přejí vystupovat na mezinárodních fórech jako samostatný subjekt. Ale znamená to, že si přejí definitivní separaci od Číny? I prezident Čchen Šuej-pien, který propaguje vstup do OSN pod jménem Tchaj-wan, tvrdí, že během svého prezidentského mandátu neudělá nic, co by vedlo k definitivnímu osamostatnění ostrova. Tchajwanci si pochopitelně nepřejí ocitnout se pod jurisdikcí současné pekinské vlády, ale zároveň si uvědomují, že malé a excentricky položené teritorium je při současném uspořádání světa v nevýhodě. Čínská ekonomika je dnes jednou z největších a nejrychleji se rozvíjejících ekonomik světa. Tchaj-wanu se nabízí lepší možnosti ve spolupráci s touto ekonomikou než v konkurenci proti ní. Tchajwanské hospodářství je s ekonomikou ČLR natolik provázané, že kdyby ČLR chtěla položit Tchaj-wan na lopatky, nemusela by tolik diskutované rakety zřejmě vůbec použít.

To všechno jsou důvody, kvůli nimž se velká část obyvatel Tchaj-wanu nedomnívá, že je nutné právě v této chvíli řešit státus ostrova radikálně.

Poznámka autorů: V prezidentských volbách, které se konaly po redakční uzávěře 22. 3. 2008, zvítězil přesvědčivě kandidát Kuomintangu Ma Jing-tiou. Tím se znovu potvrdilo, že riskantní politika prezidenta Čchen Šuej-piena, který koketoval s vyhlášením nezávislosti, obyvatele Tchaj-wanu neoslovila.

stati a úvahy

Sinizace aneb Čínské rysy na evropské tváři

Stanislav Komárek

*Esejista, biolog a spisovatel Stanislav Komárek (*1958) podnikl do Číny několik cest, které dle autorových slov rozděly jeho život na dobu předčínskou a počínskou. Ze získaných poznatků a zkušeností čerpal inspiraci k napsání řady esejistických črt, v nichž se často zamýšlí nad vztahem čínské a evropské civilizace. V revue PROSTOR vyšly autorovy osobité reportážní črtv „Tajemství čínského pokoje“ (dvojčíslo 49–50) a „Tibet klášterní“ (dvojčíslo 65–66).*

• • •

Dnešní Evropská unie má s Čínou tradiční i současnou mnoho společných rysů. V podstatě lze říci, že v Evropě nyní probíhá poněkud bezzubý a pozdní pokus vytvořit na tomto konci euroasijské pevniny „Čínu jinými prostředky“.

Udivující podobnosti

Evropská unie je útvar nemilitaristický, „vládu mečů“ v něm nahrazuje „vláda štetce“ – všemocná a centralizovaná byrokracie. Vznikající velestat rovněž nemá žádné výrazné metafyzické či eschatologické cíle příliš přecházející obecnou touhu „mít se dobře“. Také se jedná o obrovský a etnický různorodý hospodářský prostor, kde se ovšem nejednotní západní barbari teprve učí (a možná nenaučí), že lokální a kmenové zájmy nejsou nade vše, že kooperace je lepší než boj a dlouhodobě se více vyplatí. Namís-to ideografického písma s různou výslovností asi nastoupí „euro-angličtina“ kombinovaná se skomírajícím místním jazykem.